

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ TERCÜMAN YAZMALARİ 361 NUMARADA KAYITLI BİR MÜKEYYİFAT MÜNAZARASİ

Fatih ÜLKEN*

ÖZ

Bir müellif tarafından kaleme alınan ve "gece ile gündüz", "kalem ile kılıç", "akıl ile aşk" gibi zıt varlıklar ya da kavramların üstünlük mücadelesini konu alan edebî münazara; Sümer, Akad, Mısır, Arami, Süryani, Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında çok popüler bir türdür. Kökeni Sümerlere kadar uzanan bu türün Türk edebiyatındaki özgün ve en dikkat çekici örnekleri keyif verici maddelerin teşhis ve intak sanatları yardımıyla birbirlerine karşı üstünlüklerini iddia ve ispat etmeye çalıştıkları mükeyyifat münazaralarıdır. Bu münazaraların çoğu yayımlanmış olsa da hâlâ yayımlanmamış olanları da vardır. Bu yazıda konu ile ilgili kaynaklarda bahsi geçen ama bugüne kadar üzerinde müstakil bir çalışma yapılmamış olan Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Yazmaları No. 361'deki mükeyyifat münazarası ele alınmıştır. Eserde, yedi keyif verici madde (afyon, berş, esrar, boza, şarap, bal likörü, kahve) İşret-âbâd adlı bir bağda inşa edilmiş bir köşkte âlemin en makbul keyif verici maddesi olabilmek için kıyasıya bir mücadeleye girişmiş, bu mücadelenin kazananı kahve olmakla birlikte münazara sulhla sonuçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Münazara, Edebî Münazara, Mükeyyifat, Mükeyyifat Münazarası

A MANUSCRIPT ON THE DEBATE OF PLEASURABLE SUBSTANCES REGISTERED AT NO. 361 IN THE TERCUMAN FOLDER OF THE SULEYMANİYE LIBRARY

ABSTRACT

Literary debates constitute a very important genre in a very popular genre in Sumerian, Akkadian, Egyptian, Aramaic, Syriac, Arabic, Persian, and Turkish literatures. They can be about the struggle for supremacy of opposite entities or concepts such as "night and day", "pen and sword", or "mind and love". The most original and most striking examples of this genre in Turkish literature – the origins date back to the Sumerians – are the competition debates about pleasurable substances try to claim and prove their superiority over each other with the help of identification and persistence arts. While many have been published, many more remain unpublished. In this article, we shall analyse one such a debate of pleasurable substances (Süleymaniye Library Tercuman Manuscripts No. 361). It talks about the how the "seven pleasure substances" (opium, berş, cannabis, boza, wine, mead, coffee) enter into a fierce competition in a mansion built in a vineyard called İşret-âbâd, to prove themselves as the best in the world. Coffee wins, however the debate finishes in peace.

Keywords: Classical Turkish Literature, Debate, Literary Debate, Pleasure-Inducing Substances, Pleasure-Inducing Substances Debate

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 17.10.2022; Yayına Kabul Tarihi: 01.12.2022

* Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İZMİR; ORCID: 0000-0003-2172-6954, E-posta: sukru.fatih.ulken@ege.edu.tr

Giriş

“Bir şeyin caiz veya gayr-ı caiz olması hususunda iki tarafın karşılıklı mütalaada bulunması” (Pakalın, 1993, s. 616) ya da “bir konu üzerinde belirli usûl ve kurallara uyularak yapılan tartışma, delil ve misal getirerek karşılıklı konuşma” (Benli, 2021, s. 31) şeklinde tanımlanabilecek olan münazaranın “bilimsel münazara”, “siyasî münazara”, “felsefî münazara”, “dinî münazara” ve “edebî münazara” gibi çeşitli türleri vardır. Bu türlerin içinde en yaygın olanı, bir müellif tarafından kaleme alınan ve “gece ile gündüz”, “kalem ile kılıç”, “akıl ile aşk” gibi zıt varlıklar ya da kavramların üstünlük mücadelesini konu alan edebî münazaradır.

Edebî münazara “türlü mevzuları içine alan ve karşılıklı fikir ve temayüllerin çarpıştırılması için istifade edilen” (Gökyay, 1940, s. 74) bir tür olduğu için bu türde kaleme alınmış eserlere canlı, cansız, müşahhas, mücerret her varlık konu olabilmıştır (Diriöz, 2016, s. 127). Türk edebiyatındaki münazaralarda ‘esrar’, ‘şarap’ ve ‘diğer keyif veren maddeler’ en çok tekrarlanan konuların başında gelmektedir (Diriöz, 2016, s. 129).

Mükeyyifat münazaralarının çoğu yayımlanmış olsa da hâlâ yayımlanmamış olanları vardır. Biz bu yazımızda söz konusu mükeyyifat münazaralarından birini; Aynur-Schmidt (2007, s. 69-73), Yılmaz (2013, s. 689), Sevindik (2013, s. 337-339) ve Benli (2021, s. 212)’nin çalışmalarında bahsi geçen ama üzerinde müstakil bir çalışma yapılmamış olan Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Yazmaları 361 numaradaki mükeyyifat münazarasını ele alıp incelemeye çalışacağız.

1. Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Yazmaları 361 Numaradaki Mükeyyifat Münazarası

185X135 mm. ölçülerindeki mukavva bir cildin içinde 2a-9b varakları arasında yer alan ve Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu’nda *Letâif* adıyla kayıtlı (Kut, 1989, s. 277) bu eser yedi keyif verici maddenin (afyon, berş, esrar, boza, şarap, bal likörü, kahve) üstünlük mücadelesine giriştikleri bir mükeyyifat münazarasıdır.

1061 yılında “evâil-i muharrem”de yani muharrem ayının başlarında (25 Aralık 1650-3 Ocak 1651) Yusuf adlı bir müstensih tarafından istinsah edilmiş bu dokuz varaklık mükeyyifat münazarası “Ba’de şükr ü sipâs-ı Hudâ ‘azze ve celle” şeklindeki kısa bir hamdele ve onu takip eden “...şalavât-ı habîb Muhammedü’l-Muştafâ şallallâhu ta’âlâ ‘aleyhi ve sellem ve ‘alâ âlihî ve şahbihî ecma’in” [2a] şeklindeki bir salvele ile başlar ve “...didiler ki “Merhabâ ey güzîde-i devrân! Şimdiki zamânda senüñ şöhetüñ ziyâdedür ve devletüñ âvâzedür. Elimüzden ne gelür?” diyü âhir şulh idüp şöhbete meşgûl oldılar.” [9b] satırlarıyla son bulur.

Aharlı, kalın, samanî ve filigranlı; aharlı, ince, yeşilimsi ve filigranlı olmak üzere iki tür kâğıda her sayfada 19 satır olacak şekilde bozuk bir nesihle Türkçe kaleme alınmış bu mükeyyifat münazarasının ne zaman ve kim tarafından yazıldığı belli değildir.

2. Eserin Telif Sebebi

Keyif verici maddelerin halk içinde muteber olabilmek için mübahase ettikleri veya bir başka deyişle kıyasıya mücadeleye giriştikleri bu parlak ve gösterişli mükeyyifat münazarasını müellifi, zamanın getirdiği elemelerden ve sıkıntılardan bunaldığı bir günde hem kederli gönlüne hem de bütün perişan gönüllere eğlence olsun diye icat edip kaleme almıştır.

“Ya’nî ki bu ‘abd-i ahkâr bir gün âlâm-ı eyyâm-ı bî-kerân ve şedâ’id-i devr-i zamândan bu dil-i pür-gamgîn teskîn bulmak için icâd idüp bu le tâ’if-i garrâyı perişân dillere eğlence olmak için icâd idüp...” [2a]

Kendisini eserde “abd-i ahkar” ve “miskin” olarak nitelendiren müellife göre kaleme aldığı mükeyyifat münazarası hem çok önemli hem de çok faydalıdır. Zira o gamı da kederi de def eden bir eserdir ve hakımlere göre bir nesne gamı def edip üzüntüyü gideriyorsa o nesne ziyadesiyle faydalı ve önemlidir. Çünkü gam çok tehlikeli ve akla ziyan bir şeydir.

“Çünkü bir nesne def-i gam u ref-i hemm ola hükemâ kavlince ziyâde nâfi’ü ehem olur. Zîrâ gam mehlekedür ‘aqla ziyândur.” [2a]

3. Eserin Şahıs Kadrosu

Yukarıda da ifade edildiği gibi müellifinin perişan gönüllere eğlence olsun diye icat ettiği yani zihninde tasarladığı bu parlak ve gösterişli mükeyyifat münazarasının şahıs kadrosunu yedi keyif verici maddeyi temsil eden yedi şahıs oluşturur. Bu şahısların özellikleri ve temsil ettikleri keyif verici maddeler şu şekildedir:

Afyon: Münazarada afyonu temsil eden şahsın ismi *Efyûn-ı Nâmdâr*’dır. Siyah giysiler giyen, tez canlı, işe yaramaz bir herif, azılı bir katil olarak tasvir edilmiştir. Bu şahsın elinde helva, çerez ve çeşitli meyvelerle dolu bir çıkın vardır.

“Seyr ider iken gördüm ki bir siyeh-püş çüst (ü) çâpük rindâne elinde dest-mâli pür-helvâ vü çerez ve envâ’-ı fâkihe. Geçüp emîrâne şadra karar eyledi. Meger buña Efyûn-ı Nâmdâr dirler imiş. Bir kıttâl-ı nâbe-kâr imiş.” [2b]

Berş: Münazarada berşi temsil eden kişinin ismi *Berş-i Kârger ü suhan-perver*’dir. Bal rengi giysiler giyen, kumral sakallı, zayıf, ince belli, zarif bir kimse olarak tasvir edilmiştir.

“Ardınca bir nâzik zarîf-şekl ü mü-miyânî naḥîf-ten ‘aseliler giymiş kumral şakallu şîr-şîfat. Adına Berş-i Kârger ü suhan-perver dirler imiş. Köşke girüp rindâne karar idüp Efyûn-ı Nâmdâr aña çok ‘izzet ü tekrîm eyledi.” [2b]

Esrar: Münazarada esrarı temsil eden şahsın ismi *Maden-i Esrâr*’dır. Yeşiller giymiş, derviş yaradılışlı, abdal kılıklı, miskin bir adam olarak betimlenmiştir.

“Anuñ ardınca bir yeşiller giymiş dervîş-nihâd abdâl-şîfat miskînvâr adına Ma’den-i Esrâr dirler imiş. Gelicek anlar daḥı istikbâl idüp yir gösterdiler. Geçüp karar eyledi.” [2b]

Boza: Münazarada bozayı temsil eden kişinin adı *Bûze-i Nâbe-kâr*’dır. Bu kişi, ak sakallı, beyaz giysiler giymiş, henüz olgunlaşmamış, bir başka deyişle henüz pişmemiş, ağırbaşlı bir ihtiyar olarak tasvir edilmiştir.

“Andan sonra bir aḳ şakallu pîr-i nâ-puḥte aḳlar giymiş envâ’-ı vaz’-ı vaḳâr ile köşke girdükde cümle aña teveccüh idüp tekrîm ile yir gösterdiler. Geçüp karar eyledi. Adına Bûze-i Nâbe-kâr dirler imiş.” [2b]

Şarap: Münazarada şarabı temsil eden şahsın ismi *Bâde-i Cân-fezâ*’dır. Kırmızı giysiler içinde, bir elinde çeng ve rebab diğer elinde meze ve kebab bulunan, kızıl yüzlü, kız suretli, oğlan heybetli bir civan olarak tasvir edilmiştir.

“Ardınca bir surḥ-püş kızıl yüzlü kana beñzer kız şüretlü oğlan heybetlü bir civân nâmına dirler Şarâb ve bir elinde çeng ü rebâb ve bir elinde nuḳl ü kebâb levendâne ‘aşḳ idüp içerü girdi. Adına Bâde-i Cân-fezâ dirler imiş.” [2b-3a]

Bal Likörü: Münazarada bal likörünü temsil eden kişinin ismi *Bal Suyu*’dur. Sarı elbiseler giymiş, münazaranın yapılacağı köşke maiyetiyle birlikte gelen, cümbüşü sağlam, rindmeşrep, muhteşem bir adam olarak tasvir edilmiştir.

“Anuñ ardınca bir şaru libâsla bir muhteşem bâ-ğayl ü haşem cünbüşi kavî merdâne vü rindâne adına Bal Şuyı dirlir imiş. İçerü girdi. Aña dağı iltifat idüp tevâzu’ ile yir gösterdiler. Emîrâne geçüp şadrda karar eyledi.” [3a]

Kahve: Münazarada kahveyi temsil eden şahsın adı *Kahve-i Dil-güşâ*’dır. Misk renginde (siyah) giysiler giymiş esmer bir Yemenli, Hint ve Arabistan seyyahı olarak tasvir edilmiştir. Sıcak kanlı, tez canlı, hoşsohbet bir adamdır.

“Ba’de-zamânin bir dâne esmerü’l-levn bir Yemen âdemîsi Hind ü ‘Arabistân seyyâhı kıanı ışıcağ teni laţif sözi zarîf sebük-rûh miskiler giymiş. Adına Kahve-i Dil-güşâ dirlir imiş. Ol dağı geldükde cümleten istiğbâl idüp “Merhabâ ey zübde-i zamân ve şöhre-i devrân ve âfet-i cân! Senüñ vücûduñ cihâna kâdem başalı bizüm yirümüz kalmadı. El-hâk erkân-ı dîn ve memdüh-ı ins ü cinsin.” diyüp Efyün ile Berş mâ-beyninde yir gösterdiler. Geçüp rindâne cülüs eyledi.” [3a]

Eserin şahıs kadrosu ve bu kadroyu oluşturan kişilerin özelliklerine dair yukarıda verilen bilgilere bir bütün olarak baktığımızda karşımıza şöyle bir tablo çıkar:

Keyif Verici Madde	Münazaradaki İsmi	Fiziki Görünümü	Kıyafeti	Tavrı
Afyon	Efyün-ı Nâmdâr		siyeh-püş	emîrâne
Berş	Berş-i Kârger ü suhan-perver	nâzık, zarîf-şekl ve mü-miyânî nahîf-ten kumral şakallu	‘aseliler giymiş	rindâne
Esrar	Ma’den-i Esrâr		yeşiller giymiş	miskînvâr
Boza	Bûze-i Nâbe-kâr	ağ şakallu pîr-i nâ-puhte	ağlar giymiş	envâ’-ı vaz’-ı vakâr
Şarap	Bâde-i Cân-fezâ	kızıl yüzlü, kız şüretlü, oğlan heybetlü bir civân	surh-püş	levdâne
Bal Likörü	Bal Şuyı		şaru libâsla	emîrâne
Kahve	Şahve-i Dil-güşâ	esmerü’l-levn, teni laţif	miskiler giymiş	rindâne

Tablo 1: Eserin Şahıs Kadrosu ve Özellikleri

4. Eserin Olay Örgüsü

Yukarıda özelliklerini saydığımız bu yedi şahıs -dolayısıyla yedi keyif verici madde-kendi içinde dört bölüme ayırabileceğimiz şöyle bir olay örgüsü içinde rol alır:

4.1. Birinci Bölüm (Giriş): Kendisini “miskin” olarak nitelendiren müellif çok bunaldığı bir günde “Def-i gam için bir latife olsa da onunla bu mahzun gönlüm eğlense” diye aklından geçirirken, onun bu hâlini gören dostları “Ey hayretde aklını perişan etmiş! Niçin Mecnun gibi gam çölünde perişansın?” diye sorarlar. O da “A dostlar! Nasıl mahzun olmayayım ki ortada ne bir eski dost ne de bir sohbet arkadaşı var.” diye yakını. Bunun üzerine onlar da bütün dostların daima bir araya geldikleri İşret-âbâd adında âdetâ cenneti andırır bir yerin olduğunu ve o yerde âlemin bütün keyif verici maddelerinin toplanıp “azim mübahase” edeceklerini söylerler ve müellifimize bir teklifte bulunurlar: “Bu mübahaseyi dinlemek için gel seninle birlikte İşret-âbâd’a gidelim.” Bu teklifi duyar duymaz müellifimizin daralan gönlü ferahlar ve hemen İşret-âbâd’a gitmek için yola koyulurlar. Bir müddet gittikten sonra güllerinin handan bülbüllerinin giryan olduğu, içinden bir akarsuyun geçtiği söz konusu İşret-âbâd’a ulaşırlar. Bu İşret-âbâd’ın tam ortasında her yeri resimlerle süslü tarifi imkansız güzellikte bir köşk vardır. Münazara bu köşkte yapılacaktır.

4.2. İkinci Bölüm (Hazırlık): Münazaranın yapılacağı köşke ilk olarak afyonu temsil eden siyah giysiler içindeki Efyün-ı Nâmdâr gelir. Onun ardından berşi temsilen bal

rengi giysiler giymiş, kumral sakallı Berş-i Kârger ü suhan-perver gelir. Köşke üçüncü olarak esrarı temsil eden yeşiller giymiş, derviş yaradılışlı, abdal kılıklı Maden-i Esrâr gelir. Müteakiben bozayı temsil eden aklar giymiş, ak sakallı Bûze-i Nâbe-kâr gelir. Ardınca şarabı temsil eden kırmızı giysiler içindeki kızıl yüzlü, kız suretli, oğlan heybetli Bâde-i Cân-fezâ gelip köşke girer. Akabinde bal likörünü temsilen sarı giysiler içindeki Bal Suyu gelir. Münazaranın yapılacağı köşke son olarak kahveyi temsil eden misk rengi giysiler içindeki esmer tenli Kahve-i Dil-güşâ gelir.

4.3. Üçüncü Bölüm (Tartışma): Köşke gelen bu şahıslar aralarında sohbet ederlerken, birdenbire kendilerini övmeye başlarlar. İlk sözü afyonu temsil eden Efyûn-ı Nâmdâr alır. “Bre yârân-ı vefâdârlar! İştîdüm ki her biriñüz haddinden ziyâde germ ile lâf urup nâ-sezâ kelimât ider imiş ve bu meseli bilmez misiz ki her kişi yorganına göre ayagın uzatmak gerekdür. Ben var iken sizûñ ne haddiñüz ve ne miqdârîñüz vardır?” [3a-b] diyerek başladığı konuşmasını, meziyetlerini, yararlarını sayıp dökerek devam ettirir ve “Mislüm cihânda yokdur.” [3b] diyerek tamamlar. Bu sözleri duyan Berş-i Nâmdâr dayanamayıp Efyûn’a seslenir: “Niçün miqdârûña göre söylemezsin germ olursun? Senüñ ne menfa’atüñ vardır ki tiryâk-ı ekber geçinürsün?” [3b-4a]. Bu sözlerin akabinde afyonun zararlarını bir çırpıda sayıp döker. Daha sonra “Aşıl hâlkuñ maqbûli benem ki” [4a] diyerek kendini övmeye başlar. Berş-i Nâmdâr sözlerini “Benden yeg keyf olmaz. Dünyâda bir zarîf ehl-i dil keyf dirseñ işte benem. Ben bir mümtâzam ki mislüm cihânda yokdur.” [4a-b] diyerek tamamlar. Esrâr-ı Nâmdâr, Berş’in bu sözlerini duyar duymaz ona hitaben “Bre herîf! Senüñ çak bu kadar mağrûr olmañ neden? Kendüñi sen de bir adam mı şanursun veyâhûd kendüñi bir şey mi şanursun? Pes saña ne söz düşer?” [4b] der. Sonra da “Keyf dirseñ işte benem” [4b] diyerek kendini övmeye başlar. Esrâr-ı Nâmdâr sözlerini “Şöyle ki ben olmasam şöhetlerinüñ nefi olmaz. Öyle olıcağ benüm gibi keyf olmaz.” [5a] diyerek sonlandırır. Bu sözleri işiten Bûze-i Nâbe-kâr öfkесinden köpürüp Esrâr’a hitaben “Ey ahmağ bî-çâre! Bengilik kıvâmı birle ‘aceb lâflar ve güzâflar urduñ. Pes senüñ beyne’-nâs ma’rifetüñ bilmez kimse yokdur. Mâhiyyetüñ ma’lumdur. Haddüñden tecâvüz eyleme hey kör bengi!” [5a-b] der ve akabinde “Ammâ ki keyfiyyet dirseñ benem ki” [5b] diyerek kendini övmeye başlar. Boza, konuşmasını “Benüm gibi mu’teber keyfiyyet yokdur. ‘Abes söylemeñ!” [6a] diyerek bitirir. Boza’nın sözlerini duyan Şarap ona “Niçün bî-hûde kelimât idersin bre nâ-ğalef! ‘Âlemde senüñ gibi insâna mazarrat ve âdeme düşmen var mıdur? Dünyâda âdem olan senüñ gibi murdârı ağzına alur mı kim?” [6a] diye sorar ve akabinde “İmdi keyfiyyet dirseñ benem ki” [6a] diyerek diğerlerinin yaptığı gibi kendini över. Şarap konuşmasını “Sebeb-i muşâhabetem ve meşhûr-ı ‘âlemem. Adı bellü büyük haylî müte’ayyin keyfiyyetem.” [6a] diyerek tamamlar. Bu sözleri duyan Bal Suyu öfkесinden ne yapacağını bilemez. Yüzünü Şarap’a dönerek şu soruları sorar: “Bre kızıl yüzlü! Tâ başdan senüñ bu meydânda ne maşlahatuñ vardır? Ehl-i İslâm arasında ne maşlahatuñ var?” [6b] Sonra da onu tehdit eder: “Var ehl-i İslâm arasından çık git! Yoksa saña işler iderüm ki geldiğün yolu yañılırsuñ. Haddüñden ziyâde söyleme!” [7a] Bu sözlerin ardından “‘Âlemde keyfiyyet dirseñ benem ki” [7a] diyerek kendini övmeye başlar. Bal Suyu sözlerini “Öyle olsa dünyâda keyfiyyet dirseñ benem.” [7a] diyerek tamamlar. Bu sözleri duyan Kahve-i Dil-âver öfkесinden deliye döner ve bir türlü sakinleşmez. Bunun üzerine bütün keyif verici maddeler ona şöyle derler: “Ey şöhre-i zamân! Ne ‘aceb tehevürüñüz gâlibdür. Bir miqdâr sükût üzere oluñ! Bu mertebe mağrûr olacağ ne ma’rifetüñüz vardır?” [7a-b] O da buna cevap olarak “Bre nâbe-kârlar! Dünyâda sizûñ nâm u nişânuñuz var mıdur ki benüm kıatumda kelimât idersüñüz. Zamânede benden yeg nesne mi vardır?” [7b] diye sorar. Ardından da “Kemâl-i ragbet şimdi bañadur.” [7b] diyerek övünür. Bu sözleri duyan Şarap tekrar söze girer ve “Ey dil-âver! Çok lâf urma!” [8a] diyerek Kahve’ye saldırır. Kahve de buna karşılık “Behey nâ-dân! Mâhiyyetüñ hod ma’lüm olmuş idi. Ne haddüñ vardır ki mu’âraza vü münâzara idersin. Benden gayrînuñ ne vücûdı vardır?” [8a] diye sorar. Bu sözleri duyan Berş dayanamayıp tekrar dile gelir ve Kahve’ye “Evvelâ sen

bir Hâricîsin. Şoñradan zühür eyledüñ. Nihâyet Hâricî bir kişisin ve şeksüz insâna zararüñ vardır.” [8a-b] der. Kahve de cevap olarak “Baña Hâricî dîrsiz. Hastaya şifâ marîze devâyem. Tâ başdan senüñ hod revnaquñ ve neşâtuñ benüm iledür. Sen mu‘âraza eylemeñ katı kabâhatdur.” [8b] der. Bu sözleri işiten Esrar “El-ħaħ ey Ķahve! Senüñ ħalka zararüñ vardır. İnşâf dinle!” [8b-9a] deme gafletinde bulunur. Kahve bu sözlere “Bre ħilli ve ħürmeti nâ-ma‘lüm ħayvânlar ġidâsı nâbe-kâr! Hemân sâkit ol! Yoħsa şimdi ‘ömrüñ ħarmânın bâda virürem. Sen bilürsüñ!” [9a] diyerek karşılık verir. Esrar tek kelime edemeden sus pus olup kalır. Bunların ardından Boza da dile gelip Kahve’ye dil uzatabileceğini sanır. Fakat Kahve-i Nâmdâr ona öyle cefalar eder ki dil ile anlatmak mümkün değildir. Kahve sonra hepsine birden dönerek “Ne münâsebetüñüz vardır ki benüm ile mu‘âraza idersiz.” [9a] diye çıkarır.

4.4. Dördüncü Bölüm (Hüküm Sahnesi)

Bunlar hararetili bir şekilde tartışırken Bal Suyu araya girer ve kahveye hitaben “Ey Karındaş! Huzursuz olmayın! Siz ve biz buraya sohbet etmeye geldik. Bu yüzden lütfen hiddetlenmeyiniz.” der. Kahve de buna karşılık “Behey birader! Senin gibi söz anlayan, marifet bilen tatlı dilli bir kişi nerede? Daha en başında afyonun ve berşin bana karşı çıkmaları reva mıdır? Çünkü ben onların başlarının tacıyım. Biz birbirimizle iyi geçiniriz ve hepimiz ekâbire mahsus keyifleriz ve bu zamanda bize çok rağbet ederler. Şarabın bana muhalefet etmesini, karşı çıkmasını anlarım. Zira eskiden beri düşmanımız olan bir yabancıdır.” diye cevap verir. Kahve bu sözleri der demez bütün keyif verici maddeler baş koyup “Merhaba ey güzide-i devran! Şimdiki zamanda senin şöhretin ziyadedir. Elimizden ne gelir!” derler ve sulh edip sohbeta dalarlar.

5. Mekân

5.1. İç Mekân: Yukarıdaki olay örgüsünden de anlaşılacağı üzere keyif verici maddelerin halk içinde muteber olabilmek veya bir başka deyişle halkın makbulu olabilmek için temsilcileri vasıtasıyla “azîm baħs” ettikleri mekân, zemini ve zamanı nakışlarla ve tasvirlerle süslü, dil ile anlatılamayacak güzellikte bir köşktür.

“...ortasında binâ olunmuş bir ħaşr-ı zamâne ki şerħ olunmaz. Bir köşkdür ki zemîn ü zamânı pür-naħş (ü) nigâr” [2a-b]

5.2. Dış Mekân: Münazaranın yapıldığı bu köşk, dostların sık sık bir araya geldiği, güllerinin handan, bülbüllerinin gıryan olduğu, içinden bir akarsuyun geçtiği, âdeta cennetten bir köşe olan İşret-âbâd adlı bir bağda yer almaktadır.

“Gel senüñle ‘İşret-âbâd nâm bir küşâde bâğ vardır ki turağ-ı cennetden ferâğ virür ve mecma’-ı yârân ve merci’-i erkândur ve şöyle istimâ’ olunur ki bugün cemî’ mükeyyifât cem’ olup ‘azîm baħs olsa gerekdür. Diñleyelüm!” diyücek fi’l-ħâl ħâtırum küşâde olup bâğ-ı ‘İşret-âbâd’a müteveccihen revâne olduħ. Varup ol bâğı temâşâ idüp gördük ki gülleri ħandân ve bülbülleri gıryân ortasında cereyân ider âb-ı revân.” [2a]

6. Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Yazmaları 361 Numaradaki Mükeyyifat Münazarasına Dair Bazı Hususlar

6.1. Münazaranın TONU

Edebî “münâzaraların bir kısmı savaş, bir kısmı münakaşa, bir kısmı sohbet ve bir kısmı da tam münâzara havası içinde kaleme alınmışlardır” (Diriöz, 2016, s. 128). Bu çalışmaya konu olan mükeyyifat münazarası, sohbet havası içinde kaleme alınmış bir münazaradır. Eserin çeşitli yerlerinde onun bu özelliğine atıfta bulunan parçalar vardır:

“*Bunlar şöhet iderek her birisinin kellesi germ ve hâırları nerm olup kendülerin medh itmege başladılar. İttifāk esnā-yı muşāḥabetde Efyün germ olup cüş (u) ħurūşa gelüp keyfiyyet kıvāmı birle ağzın açup*” [3a]

“*Didi ki “Ey ıarındaş! Bı-ħuzūr olmañ! Siz ve biz bunda şöhet itmege geldük.”* [9a]

“*...didiler ki “Merḥabā ey güzıde-i devrān! Şimdiki zamānda senüñ şöhetüñ ziyādedür ve devletüñ āvāzedür. Elimüzden ne gelür?” diyü āḫır şulḫ idüp şöhetete meşĵül oldılar.”* [9b]

6.2. Münazaranın Sonu

Edebî münazaralar “temel düzeyde üçlü bir yapıya sahiptir: (1) tartışmacıları ve tartışma nedenini açıklayan bir giriş, (2) kurallara uygun tartışma, (3) hüküm sahnesi” (Benli, 2021, s. 24). Bu yapı içinde en önemlisi hiç şüphe yok ki hüküm sahnesidir. Çünkü tartışma bölümündeki düğümün nasıl çözüldüğü, münazaranın nasıl sona erdiği bu sahnede ortaya çıkar.

“Bir edebî münazaranın nasıl sona erdiği o münazarayı kaleme alan şairin veya yazarın takdirine bağlıdır” (Wagner, 1993, s. 566). Bundan dolayı edebî münazaralarda çok farklı sonlarla karşılaşırız. Mesela “münazırlardan bir tanesi yenildiğini kendi hür iradesiyle beyan edebilir veya münazırlar kendi aralarında mutabakata vararak berabere kaldıklarını kabul ve tasdik edebilirler” (Wagner, 1993, s. 566). “Bazı münâzaralarda karşı tarafı tezyif edip kendini yüceltme temeline dayanan tartışmalar bir hakemin araya girmesiyle son bulur” (Aça vd. 2009, s. 371). Münazaralar “bazen de bir hâkim, bir hakem veya araya giren bir şahıs veya grup vasıtasıyla tatlıya bağlanarak da sona erebilir” (Diriöz, 2016, s. 128). Yazımızın konusunu teşkil eden mükeyyifat münazarası tam da böyle bir sona sahiptir. Bağ-ı İşret-âbâd’daki murassa köşkte yedi keyif verici madde arasında gerçekleşen mübahase, münazırlardan biri olan Bal Suyu’nun araya girmesiyle tatlıya bağlanır ve sulhla sonuçlanır. Bu sonuca giden yolda olaylar şu şekilde gelişir:

Münazaranın sonuna doğru Şarap, Berş, Esrar, Boza ve Kahve tartışırken araya Bal Suyu girer ve Kahve’ye hitaben “Ey Karındaş! Huzursuz olmayın! Siz ve biz burada sohbet etmeye geldik. Bu yüzden lütfen hiddetlenmeyiniz.” der. Kahve de buna karşılık “Behey birader! Senin gibi söz anlayan, marifet bilen tatlı dilli bir kişi nerede? Daha en başında Afyon’un ve Berş’in bana karşı çıkmaları reva mıdır? Çünkü ben onların başlarının taciyim. Biz birbirimizle iyi geçiniriz ve hepimiz ekâbire mahsus keyifleriz ve bu zamanda bize çok rağbet ederler. Şarab’ın bana muhalefet etmesini, karşı çıkmasını anlarım. Zira eskiden beri düşmanımız olan bir yabancısıdır.” diye cevap verir. Kahve bu sözleri der demez bütün keyif verici maddeler baş koyup “Merhaba ey güzide-i devran! Şimdiki zamanda senin şöhetin ziyadedir. Elimizden ne gelir!” derler ve sulh edip sohbeta dalarlar.

“Ne münâsebetüñüz vardır ki benüm ile mu’âraza idersiz.” diyücek Bal Şuyı müteğayyir olup “Bre ne ‘aceb mağrūr kişi olur? Zāhiren dervîş ü seyyāḫ geçinür ammā sözi dervîşâne degül!” diyü ilerü geldi. Didi ki “Ey ıarındaş! Bı-ħuzūr olmañ! Siz ve biz bunda şöhet itmege geldük. Ammā iḫsān eyleñ. Siz daḫı tehevür eylemeñ.” diyince Kahve didi ki “Behey birader! Qanı senüñ gibi bir lisānı tatlı kişi ki söz añlaya ma’rifet bile. Başdan Efyün ve Berş baña mu’âraza itmek revā mıdır ki ben anlaruñ başı taciyam. Ma’-hazā imtizācumuz vardır. Cümlemüz ekâbire maḫşûş serverlerüz. Bu zamānda key rağbetümüz vardır. Hele Şarāb nev’an mu’âraza itse olur. Zîrā qadimden düşmānumuzdur ve bir ḫarām-zāde divāne başdan çıkmış yaban oğlanıdır.” diyücek mükeyyifat cümleten baş koyup didiler ki “Merḥabā ey güzıde-i devrān! Şimdiki zamānda

senün şöhretün ziyâdedür ve devletün âvâzedür. Elimüzden ne gelür?"
diyü âhir şulh idüp şöhbete meşgûl oldılar." [9a-b]

7. Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Yazmaları 361 Numaradaki Mükeyyifat Münazarasının Osmanlı Mükeyyifat Kültürüne Katkıları

"Eski medeniyetlerin pek çoğu, mükeyyifât dediğimiz keyif ve haz verici maddelerle ilgili geniş bir geleneğe sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde de sonu gelmez tartışma ve problemlere rağmen bu kültürün köklü ve sağlam bir yeri vardır. Bugün itibarıyla bu geleneğin farklı yönlerini ortaya koyan, onun özelliklerine atıfta bulunan eski metinlerle karşılaşmak mümkündür" (Sevindik, 2013, s. 326) ki bizim yazımıza konu olan Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Yazmaları 361 numaradaki mükeyyifat münazarası da böyle metinlerden bir tanesidir. Eser, tıpkı diğer mükeyyifat münazaralarında olduğu gibi Osmanlı'daki mükeyyifat kültürüne katkıda bulunacak bilgileri haizdir. Biz, eserde yer alan bu bilgileri "Keyif Verici Maddelere Müptela Olan Kesimler" ve "Keyif Verici Maddelerin Coğrafi Dağılımı" olmak üzere iki ana başlık altında topladık. Şimdi bu başlıklar altında topladığımız bilgilere yakından bakalım:

7.1. Keyif Verici Maddelere Müptela Olan Kesimler

Afyon: Ulemanın birçoğu, avamın ve halkın büyük çoğunluğu ve Kâbe'ye giden hacılar afyona rağbet ederler.

"ekser 'ulemâ 'âmme-i 'avâm ve halkuñ ekseri bensüz meclislerinüñ hürmeti olmaz." [3b]

"Ka'betullâh'a giden hüccâc bensüz gitmez." [3b]

Berş: Berşi zarif ve latif sahib-i kemaller ile arifler çok kullanırlar.

"Ekser zarîf ü latîf şâhib-i kemâller beni isti'mâl iderler." [4a]

Esrar: Âlimlerin, medrese talebelerinin ve dönbeği Işıklar'ın çok rağbet ettiği bir keyif verici maddedir.

"Bu deñlü sırruma vâkıf olalı dânişmendler ve ekseri kuhl-i Şifâhân gibi gözlerine sürerler ve başında götürürler." [5a]

"Huşûşâ sühtevât tâ'ifesi ki 'ulemânuñ mebde'idür. Anlar olmasa 'ilm ma'v olurdu. Bunuñ gibi tâ'ife ta'til gicelerinde şöhbet için cerr akçesinden 'ârifâne çıkarsalar hârcı ma'kül diyü evvel benüm tedârikümi görürler. Şöyle ki ben olmasam şöhbetlerinüñ nef'i olmaz." [5a]

"Zirâ sen tekye bucağında ve dönbeği Işıklarla muşâhabet itmekle 'akluñ başuñdan gitmişdür." [5b]

Boza: Halkın büyük çoğunluğu, fakirler, Tatarlar, Rum abdalları, seyisler ve hizmetçiler bozaya ziyadesiyle düşkünlüdürler.

"Ammâ ki keyfiyyet dirseñ benem ki fuqarâ ve ekser halk baña ri'âyet iderler." [5b]

"Tâtâr tâ'ifesi ki yağmacı gâzîlerdür bensüz şöhbet itmezler." [5b]

"Rûm abdâlları key hürmet iderler." [6a]

"Seni isti'mâl iden ahmağ yüzi nursuz kimi 'Arab ve kimi seyis hizmetkâr tâ'ifesidür." [6a]

Şarab: Hakimler, tacirler ve kâfirler şarabın müptelasıdır.

"Hükemâ hâkimâne ve tüccâr zarîfâne tenâvül iderler." [6a]

“Küffardan ğayrıya hınzır eti gibi tenāvül itmesi cā’iz degildir. Ehl-i İslām arasında ne maşlahatuñ var? Kefereye maşşuş bir kâfirsın.” [6b]

Kahve: Halkın büyük çoğunluğu, salih kimseler, fakirler, irfan ehli, ekâbir, erbab-ı devlet, erkân-ı saadet ve erbab-ı vefa kahveye çok düşkünderler.

“‘Ämme-i enâm baña rağbet itdüklerinden ğayrı bi’z-zât server-i ‘âlemüñ türbe-i münevverlerinde ve haremeyn-i şerîfnde şulehâ ğidâsı ve fuċarâ loċması benem ki benüm gibi şâhib-i ma’rifet ģanda olur.” [7b]

“Bâ-ĥuşuş zamân-ı evvelde bir kişi bir dostına ziyâfet eylese nice maşraf ģarc idüp teselli bulmazdı. Şimdi zamânda ehl-i ‘irfân meclisinde bir ziyâfet büsbütün iki fincân ģahve ile bir lüle keskün tütün. Benüm bir fincânım zühür ideli bir ağır ziyâfet eyleseler şoñra ben olmasam bir ģabbeye geċmez.” [7b]

“Bâ-ĥuşuş erbâb-ı devlet ve erkân-ı sa’âdet evlerine âdem geldükde nice kelle şeker ezilmek gerek idi ki gelene şerbet ola. Şimdi benüm bir fincânım andan mu’teber oldı. Ben olmaģla şeker ezilmez oldı ve şerbetler içilmez oldı. Kemâl-i rağbet şimdi bañadur.” [7b]

“Benüm için görmez misiz ki ģahve-ģâneler binâ olup nice sarâylar ve ģânlar müheyyâ olup zî-ķıymet fincânlar içinde el üzere tutarlar. ‘Al imdi’ diyüp ol erbâb-ı vefânuñ eline virürler.” [8a]

“Cümlemüz ekâbire maşşuş serverlerüz. Bu zamânda key rağbetümüz vardır.” [9a]

Keyif verici maddelere müptela olan toplum kesimlerine dair yukarıda verilen bilgilere bir bütün olarak bakıldığında şöyle bir tablo ile karşılaşılr:

Keyif Verici Madde	Müptela Olan Kesimler
Afyon	ekser ‘ulemâ, ‘ämme-i ‘avâm ve ģalkuñ ekseri, Ka’betullâh’a ģiden ģuccâc
Berş	ekser zarîf ü laţîf şâhib-i kemâller
Esrar	dânişmendler, sühtevât tâ’ifesi, dönbeķi ışıklar
Boza	fuċarâ ve ekser ģalk, Tâtâr tâ’ifesi, Rûm abdâlları, seyis, ģizmetķâr tâ’ifesi
Şarap	ģükemâ, tüccâr, küffâr
Bal Likörü	
Kahve	‘ämme-i enâm, şulehâ, fuċarâ, ehl-i ‘irfân, erbâb-ı devlet ve erkân-ı sa’âdet, erbâb-ı vefâ, ekâbir

Tablo 2: Keyif Verici Maddelere Müptela Olan Toplum Kesimleri

7.2. Keyif Verici Maddelerin Coģrafî Yaygınlığı

Afyon: Acem diyarında, Arab’da, Hind’de, Yemen’de ve sair vilayetlerde yaygın olarak kullanılan bir keyif verici maddedir.

Benüm eserüm olduģu için ģaşģaş ģabın diyâr-ı ‘Acem’de mu’teber tıutup köknâr şarâbı iderler. ‘Arab’da ve ‘Acem’de Hind’de ve Yemen’de ve sâ’ir vilâyetlerde adı bellü kişiyem. [3b]

Esrar: Rum’da, Arab’da, Acem’de ve Hind’de çok rağbet edilen bir keyif verici maddedir.

Benüm ma’cünüm civânuñ tatlu şeker leblerine teşbîh-i tām ile müşâbih ģılıp Rûm’da dilber lebi dirler ve ‘Arab’da naģlı dirler. ‘Acem’de ģüt-ı rûĥ dirler. Hind’de sırr-ı ģafi dirler. [5a]

Boza: Tataristan’da ve Rum’da yaygın olarak kullanılır.

Tâtâr tâ’ifesi ki yağmacı ģâzilerdür bensüz şoĥbet itmezler. Beni tedârik idüp vilâyet-be-vilâyet münâdiler irsâl idüp aĥbâbın da’vet ider. Ĥuşuşâ

hanları elinden bir şapşak bûze içmek ile önünde baş virüp ölince kulu olur. Bir yıla degin keyfiyyetüm dimâğından gitmez. *Rûm* abdalları key hürmet iderler. [5b-6a]

Kahve: Yemen, Hind, Arabistan, Mekke, Medine, Şam, Irak, Rum, Acem diyarı, Engerüs, Aden, Çin, Maçın, Tataristan ve Mısır kahvenin yaygın olarak kullanıldığı yerlerdir.

Ba'de-zamânin bir dâne esmerü'l-levn bir *Yemen* âdemîsi *Hind ü Arabistân* seyyâhı xanı ışıcağ teni laţîf sözi zarîf sebük-rûh miskiler giymiş. Adına *Qahve-i dil-güşâ* dirler imiş. [3a]

Öyle şavt-ı â'lâ ile haykırup na'ra urdı ki şît u şadâsı memleket memleket gidüp *Hind*'de ve *Yemen*'de *Mekke* vü *Medîne*'de *Şâm*'da ve *İrâk*'da *Rûm*'da ve *Acem*'de ve *Engerüs*'de *Aden*'de *Çin*'de ve *Maçin*'de ve *Tâtâr*'da gulgulesi işidildi. [7a]

Huşuşâ *Mısrıya* ziyâde zarar virdüñ. [8b]

Keyif verici maddelerin coğrafi olarak yaygınlığı konusunda yukarıda verilen bilgileri bir tablo hâlinde ortaya koyacak olursak şöyle bir manzarayla karşı karşıya kalırız:

Keyif Verici Madde	Coğrafi Yaygınlık
Afyon	'Arab, 'Acem, Hind, Yemen, sâ'ir vilâyetler
Berş	
Esrar	Rûm, 'Arab, 'Acem, Hind
Boza	Tâtâristan, Rûm
Şarap	
Bal Likörü	
Kahve	Hind, Yemen, Mekke, Medîne, Şâm, 'Irâk, Rûm, 'Acem, Engerüs, 'Aden, Çin, Maçin, Tâtâristan, Mısır

Tablo 3: Keyif Verici Maddelerin Coğrafi Yaygınlığı

8. Çeviri Yazılı Metin

[2a] Ba'de şükr ü sipâs-ı Hüdâ 'azze ve celle ve şalavât-ı habîb Muḥammedü'l-Muştafâ şallallâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem ve 'alâ âlihî ve şahbihî ecma'in. Ya'nî ki bu 'abd-i aḥḳar bir gün âlâm-ı eyyâm-ı bî-kerân ve şedâ'id-i devr-i zamândan bu dil-i pür-gamgîn teskîn bulmak için icâd idüp bu letâ'if-i garrâyı perîşân dillere eglence olmak için icâd idüp didüm ki "Çünkü bir nesne def-i gam ve ref-i hemm ola hükemâ kavlince ziyâde nâfi' (ü) ehem olur. Zîrâ gam mehlekedür 'ağla ziyândur." Miskîn daḥı "Def-i gam için bir laţife olsa ki anuñ birle dil-i maḥzûn eglense." dirken aḥbâb cem' olup didi ki "Ey hayretde 'aḳlın perîşân itmiş! Niçün Mecnûnvâr deşt-i gamda maḥzûnsın?" Didüm ki "Ey aḥbâb! Nice maḥzûn olmayam ki zamân-ı hayretde bir nedim ve bir yâr-ı kadim yokdur." Didiler ki "Bî-ḳarâr u ıztırâbvâr olma! Gel senüñle 'İşret-âbâd nâm bir küşâde bâğ vardur ki turağ-ı cennetden ferâğ virür ve mecma'-ı yârân u merci'-i erkândur ve şöyle istimâ' olunur ki bugün cemî mükeyyifât cem' olup 'azim baḥs olsa gerekdür. Diñleyelüm!" diyücek fi'l-hâl ḥâṭırum küşâde olup bâğ-ı 'İşret-âbâd'a müteveccihen revâne olduğ. Varup ol bâğı temâşâ idüp gördük ki gülleri ḥandân ve bülbülleri giryân ortasında cereyân ider âb-ı revân ortasında binâ olunmuş bir ḳaşr-ı zamâne [2b] ki şerḥ olunmaz. Bir köşkdür ki zemîn ü zamânı pür-naḳş (ü) nigâr. Seyr ider iken gördüm ki bir siyeh-püş çüst (ü) çâpük rindâne elinde dest-mâli pür-ḥelvâ vü çerez ve envâ'-ı fâkihe. Geçüp emîrâne şadra ḳarâr eyledi. Meger buña Efyün-ı Nâmdâr dirler imiş. Bir ḳattâl-ı nâbe-kâr imiş. Ardınca bir nazik zarîf-şekl ve mü-miyânî naḥîf-ten 'aseliler giymiş ḳumral şaḳallu şîr-şifat. Adına Berş-i Kârger ü süḥan-perver dirler imiş. Köşke girüp rindâne ḳarâr idüp Efyün-ı Nâmdâr aña çok 'izzet ü tekrîm eyledi. Anuñ ardınca bir yeşiller giymiş dervîş-nihâd abdâl-şifat miskînvâr adına

Ma'den-i Esrâr dirler imiş. Gelicek anlar dağı istikbâl idüp yir gösterdiler. Geçüp qarâr eyledi. Andan soñra bir aq şağallu pîr-i nâ-puhte aklar giymiş envâ'-ı vaz'-ı vakâr ile köşke girdükde cümle aña teveccüh idüp tekrîm ile yir gösterdiler. Geçüp qarâr eyledi. Adına Bûze-i Nâbe-kâr dirler imiş. Ardınca bir surh-püş kızıl yüzlü kana beñzer kız şüretlü oğlan heybetlü bir civân nâmına dirler Şarâb ve bir elinde çeng ü rebâb ve bir elinde **[3a]** nuql u kebâb levendâne 'aşk idüp içerü girdi. Adına Bâde-i Cân-fezâ dirler imiş. Anuñ ardınca bir şaru libâsla bir muhteşem bâ-hayl ü haşem cünbüşî kavî merdâne vü rindâne adına Bal Şuyı dirler imiş. İçerü girdi. Aña dağı iltifât idüp tevâzu' ile yir gösterdiler. Emîrâne geçüp şadrda qarâr eyledi. Ba'de-zamânin bir dâne esmerü'l-levn bir Yemen âdemîsi Hind ü 'Arabistân seyyâhı kânı ışıcaq teni laţîf sözi zarîf sebük-rûh miskîler giymiş. Adına Kahve-i Dil-güşâ dirler imiş. Ol dağı geldükde cümleten istikbâl idüp "Merhabâ ey zübde-i zamân ve şöhre-i devrân ve âfet-i cân! Senüñ vücûduñ cihâna qâdem başalı bizüm yirümüz kalmadı. El-hâk erkân-ı dîn ve memdûh-ı ins ü cinsin." diyüp Efyün ile Berş mâ-beyninde yir gösterdiler. Geçüp rindâne cülûs eyledi. Bunlar şöbet iderek her birisinüñ kellesi germ ve hâtırları nerm olup kendülerin medh itmege başladılar. İttifâk esnâ-yı muşâhabetde Efyün germ olup cüş (u) hurûşa gelüp keyfiyyet kıvâmı (birle) ağzın açup "Bre yârân-ı vefâdârlar! İştîdüm ki her biriñüz haddinden ziyâde germ ile lâf urup nâ-sezâ kelimât **[3b]** ider imiş. Siz iştîmediñüz mi kim Hâzret-i 'Alî rağıyallâhu 'anh buyurmuşdur ki "Raħima'llâhu imre'en 'arefe qâdrahu ve lem yete'adde tavrahu"¹ ve bu meseli bilmez misiz ki her kişi yorganına göre ayağın uzatmak gerekdür. Ben var iken sizüñ ne haddiñüz ve ne miqdârıñüz vardır? Beni hüd bilürsüz ki gülistân (u) bāğçe vü büstân içinde bir helâl südden perverde olmuş bir şahşam ki ekser 'ulemâ 'amme-i 'avâm ve halkuñ ekseri bensüz meclislerinüñ hürmeti olmaz ve hükemâ benüm haqqumda dimişdür ki "Tiryâk-ı ekberdür." Cânları gibi başlarında götürürler ve mâlları gibi koyunlarına şokarlar. Kırkından soñra taru kadarca bir kişi isti'mâl iderse 'ömrinde maraz görmez. Tâgün bi-iznillâh te'sir eylemez ve Ka'betullâh'a giden hüccâc bensüz gitmez ve ekser şerbetlere ve ma'cunlara beni korlar ve benüm eserüm olduğu için haşhâş kabın diyâr-ı 'Acem'de mu'teber tutup köknâr şarâbı iderler. 'Arab'da ve 'Acem'de Hind'de ve Yemen'de ve sâ'ir vilâyetlerde adı bellü kişiyem. Bâ-huşûş yayaq kalmışa destgîr olup derdine dermân oluram. Dürlü dürlü kârum vardır. Çüst (ü) çâbük pehlevânam. Mislüm cihânda yokdur." diyücek Berş-i Nâmdârüñ qarârı kalmadı. Efyün'a eyitti: "Behey yiler oñmaz yidügi siñmez edebsüz! Niçün miqdârüña göre söylemezsin germ olursın? **[4a]** Bre kara yüzlü tabî'atı şovuq! Senüñ ne menfa'atüñ vardır ki tiryâk-ı ekber geçinürsüñ. Seni isti'mâl iden kimesneyi mizâcından çıkarup yüregin delük delük idüp uyhudan gözleri açılmaz. Qandeligin bilmez. Reng-i rüyı kalmaz. Ya'nî rengin tağyîr idüp et ü cân tutmaz. Qadîd-i maħz idersüñ. Âhir bir hâlete varur ki 'amelden kalur. Bundan gayrı 'Bir tiryâkidür.' diyü cemi' halk andan nefret ider. Aşıl halkuñ maqbûli benem ki benüm için Hindüstân'dan envâ'-ı hoş râyihalar bahârlar ve müferrihler ve za'ferân ve şekker ve şâfi bal ile ol eczâ-yı müferrihâtı tezyîn iderin. Ol sebebden hükemâ beni tiryâk-ı ekberden yeg görürler. Ekser zarîf ü laţîf şâhib-i kemâller beni isti'mâl iderler. Biñ gâzeli bir ayak üstine okuyup her kemâlât şâhibi dürr-i meknûn olur. Ba'dehü rüyına humret ve 'aklına hikmet haşıl olur ve gümüş âletler ile isti'mâl iderler. Cânlarından 'azîz tutarlar. Olduğum meclisde beni elden ele gezdürüp yire komazlar. Benden yeg keyf olmaz. Nitekim ba'zılar dimişdür N'ola ekl-i berş idersem def' için dilden gamı/Pâdşâh-ı 'âlem ider bir yiyim berş adamı//Çın seherden yimeyince bir yiyim berşi kişi/Hvâbdan açmaz gözi tutmaz eli bitmez işi ve 'arifüñ biri dağı dimişdür kim Çıkmağ isterseñ eger 'arş üstine/İki fincân kahve iç berş üstine **[4b]** 'Ârifler nice bunuñ gibi benüm haqqumda eş'âr eylemişlerdür. Dünyâda bir zarîf ehl-i dil keyf dirseñ işte benem." diyicek Efyün girü söze gelüp didi ki "Bre aşlına 'aşî aħmağ nâbe-kâr! Eger benüm vücûdum ve keyfiyyetüm olmasa sen teşneyi qandan bulursın? Er iseñ bensüz kemâlüñ olsun!" didükde Berş yine gâzaba gelüp "Yabana

¹ Allah rahmet etsin o kişiye ki kadrini bildi ve haddini aşmadı.

söyleme bre kara yüzlü! Ben bir mümtâzam ki mislüm cihânda yokdur.” diyince Esrâr-ı Nâmdâr kaçan Berş’ün bu lâf ü güzâfın işitdi ol dem perde-i setri çâk idüp bir kerre gerinüp sönüp baş kaldurup didi ki “Bre herif! Senün çaķ bu kadar mağrûr olmañ neden? Kendüni sen de bir adam mı şanursın veyâhüd kendüni bir şey mi şanursın? Eger ol zikr eyledüğüñ eczâlarda ben olmasam anlaruñ ne vücûdı olurdı? Bensüz anlar cânsuz cisme beñzer. Bu hod ma’lûmdur ki cân olmayınca cismün hareketi olmaz. Pes saña ne söz düşer? Şâhîn pençesinde serçenün ne vücûdı olur? Benüm yanumda güneş yanında zerre gibidür. Keyf dirseñ işte benem. Turduğum yirden on sekiz biñ ‘âlemi seyr iderem. Şüretâ dervîş sîretde pādşāham. Beni isti’mâl idenler me’külâtı tatlu yirler. Bende gam u guşsa olmaz. Ğavgâ olduğı yeri sevmezem. Dâ’imâ efkâr-ı maḥlûkâtta [5a] ḥayrānam. Bu deñlü sırruma vâkıf olalı dānişmendler ve ekseri kuḥl-i Şifāhān gibi gözlerine sürerler ve başında götürürler. Vilâyet-be-vilâyet armağan iletürler. Benüm ma’cūnum civānuñ tatlu şeker leblerine teşbîh-i tām ile müşābih kılp Rûm’da dilber lebi dirler ve ‘Arab’da naḥlî dirler. ‘Acem’de kût-ı rûḥ dirler. Hind’de sırr-ı ḥafî dirler. Nitekim ba’zılar dimişdür ki dilber lebini keyf-i bengile meger yemiş ağzın yalayup dir ki sükker gibi pāk ancaķ. Ḥuşuşā sūḥtevāt t̄ā’ifesi ki ‘ulemānuñ mebdē’idür. Anlar olmasa ‘ilm maḥv olurdı. Bunuñ gibi t̄ā’ife ta’îl gicelerinde şöḥbet için cerr aķçesinden ‘arîfāne çıkarırsalar ḥarcı ma’kûl diyü evvel benüm tedārikimi görürler. Şöyle ki ben olmasam şöḥbetlerinün nefi olmaz. Öyle olıcaķ benüm gibi keyf olmaz.” didi. Kaçan Bûze-i Nābe-kār Esrâr’dan bu lâf (ü) güzâfı işitdi taşdı köpürdi eṯrāfa köpükler şaçdı. Eyitdi ki “Ey aḥmaķ-ı bî-çāre! Bengilik kıvāmı birle ‘aceb lâflar ve güzâflar urduñ. Eger sende ḥamāķat nişanı olmasa benüm gibi rûzgār-dide pîr var iken sen de ḥālün bilüp dehānuñ [5b] açmazduñ. Ammā seni ‘ayblamak olmaz. Zîrā sen tekye bucāğında ve dönbeķi Işıklarla muşāḥabet itmekle ‘akluñ başuñdan gitmişdür. Söyledüğüñ bilmez olmuşsın. İki gün seni isti’mâl iden üçüncü gün dā’ire-i ‘akldan çıkarup münāsebetsüz kelimât-ı mā-lā-ya’nî ve sūḥan-ı bî-hüde itmege başlar. İdrāķi ḳalmayup taḥayyülâtndan maḥrûm olur. ‘Āmme-i enām aña düşünām idüp lâğ iderler. Eger yedi deryā bal u yağ ve kūh-ı Kaf envā’-ı ni’met-i basîṯ (ve) arz u semā memlû-i nefāyis olursa ğinā gelmeyüp ḥisset gālebesiyle daḥa ziyāde ṯaleb ider acılık acısından ḳurtulmaz ḥalāvet ü merārı idrāk itmez olursın. Pes senün beyne’n-nās ma’rifetün bilmez kimse yokdur. Māhiyyetün ma’lûmdur. Ḥaddüñden tecāvüz eyleme hey kör bengî! Ammā ki keyfiyyet dirseñ benem ki fuķarā ve ekser ḥalk baña ri’āyet iderler. Ḥattā bir faķirün üç aķçesi var imiş. İki faķir iki eteginden biri daḥı ardından ṯutup ‘Gel bize bûze alıvir. Andan eyü ni’met olmaz.’ dimişler ve Tātār t̄ā’ifesi ki yağmacı gāzilerdür bensüz şöḥbet itmezler. Beni tedārik idüp vilâyet-be-vilâyet münādiler irsāl idüp aḥbābın da’vet ider. Ḥuşuşā ḥanları elinden bir şapşak bûze içmek ile öñinde [6a] baş virüp ölince ḳulı olur. Bir yıla deĝin keyfiyyetüm dimāğında gitmez. Rûm abdālları key ḥürmet iderler. Benüm gibi pîrün öñinde sizün ne ḥaddiñüz vardır ki terk-i edeb idüp edepsüzlük idersiz daḥı üzerime taşaddur itmek murād idersiz. Gerçi kim pîrem velākin benüm ḥareketüm bir civānda yokdur. Benüm gibi mu’teber keyfiyyet yokdur. ‘Abes söylemeñ!” diyücek kaçan ki Şarāb Bûze’nün bu germiyyetin istimā’ eyledi kızardı vü bozardı. Al yüzi kırmızı ḳan ‘aķiķe döndi ve didi ki “Niçün bî-hüde kelimât idersin bre nā-ḥalef! ‘Ālemde senün gibi insāna mażarrat ve ādeme düşmen var mıdur ki seni isti’mâl iden aḥmaķ yüzi nürsüz kimi ‘Arab ve kimi seyis ḥizmetkār t̄ā’ifesidür. Dünyāda adam olan senün gibi murdārı ağzına alur mı kim? Kim ki seni içerse baş ağrısından ḳurtulmaz. ‘Ömrinde şıḥḥat yüzün görmez. Envā’-ı belā başına gelür. Nice rûzgār ṯabî’atı yirine gelmez. İmdi keyfiyyet dirseñ benem ki ḥükemā benüm ḥaķķumda dimişlerdür ki ‘Elma ile isti’mâl iden kişinün öldüğüne ta’accüb iderin’ ve ba’zı ḥükemā daḥı ‘Rûḥ-ı sānîdür’ dimişler. Ḥükemā ḥaķimāne ve tüccār zarîfāne tenāvül iderler. Sebeb-i muşāḥabetem ve meşḥûr-ı ‘ālemem. Adı bellü büyük ḥaylî müte’ayyin keyfiyyetem.” [6b] diyince Bal Şuyı bu sözi işitdi daḥı bozardı didi ki “Bre kızıl yüzlü ümmü’l-fesād-ı devr-i zamān mel’ün-ı devrān zātı şıfātı mezmûm! Tā başdan senün bu meydānda ne maşlahatuñ vardır ki bu meclise gelesin. Sen ḥod bir ayaklara düşmiş

fitnesin. Başdan senüñ kaçreñ harâmdur. Seni bir kimse içse kırk güne dek imâni yirine gelmez ve içerken imâni taşra çıkar. İnsâna zararun nef'ünden ziyâdedür. Evvelâ leâfet gösterüp maymün gibi şetâret idüp soñra ayu gibi mehâbet gösterüp tâ soñra hıznîr gibi çamur içinde müstağrak olursın. Seni isti'mâl iden nice günâh-ı kebâ'irden hâlî olmaz. Ehli ile anasın kız karındaşın fark itmez. Tizde istiğfâr (u) tevbe itmezse envâ'-ı nekbet başına gelüp devleti tırılmaz. Huzûr-ı kalb bulmaz. Kalbi inkisârdan hâlî olmaz. 'Ömrinde şâd u hândân olmaz. Merdûd-ı âlem mezmûm-ı enâm olur. Dîn (ü) diyânet bilmez. İmân eseri kalmaz. Bed-râyihadan murdâr nesneden ağız pâk olmaz. İrtesi aştama dek maḥmûr olup gözleri açılmaz. İnsânun dünyâ vü âhîretin yıkar. Nice âyet-i kerîme ve nice eḥâdis-i şerife senüñ ḥaḳkuñda vârid olmuştur. Küffârdan gayrıya hıznîr eti gibi tenâvül itmesi câ'iz degildir. Ehl-i İslâm arasında ne maşlahatun var? Kefereye maḥşûş bir kâfirsın. Var anlarun içinde tefahḥur eyle! Seni isti'mâl iden dünyâ vü âhîretde cürmden kurtulmaz. Başdan **[7a]** şeytân senüñ fuçuña tebevül itmeyince şarâb olmaz. Sen 'amel-i şeytândan ḥâşıl olma bir kaḥbe-i rûzgârsın. Aşlun ve neslun ma'lûmdur. Var ehl-i İslâm arasından çık git! Yoksa saña işler iderem ki geldüğün yolu yañlursun. Ḥaddünden ziyâde söyleme! 'Âlemde keyfiyyet dirseñ benem ki tatlu dillü yüzi aḳ insâna nâfi' cürmüm ve töhmetüm yok. Beni isti'mâl idenler leâfet bağlar. 'Aḳlı ziyâde olur. Şoḥbetüm küşâde gavgâ vü hengâmum yok. Kaḥrem harâm degül sekrüm harâmdur. 'Aḳıl olan hiç sekr ḫabâkasına iletür mi? Helâl rızkın harâm ider mi? Şu gibi tenhâ bardakdan içüp sekr neş'esin görmeyene zararum yok. Ḥarcum da kolay. Öyle olsa dünyâda keyfiyyet dirseñ benem." diyücek Kaḫve-i dil-âver "Vay bre nâbe-kârlar!" diyüp yanup yakılıp ḥod kalbi iki pâre olup kaynayup taşdı. 'Âleme köpükler saçdı. Öyle şavt-ı a'lâ ile ḫaykırup na'ra urdı ki şıyt u şadâsı memleket memleket gidüp Hind'de ve Yemen'de Mekke vü Medîne'de Şâm'da ve 'Irâḳ'da Rûm'da ve 'Acem'de ve Engerüs'de 'Aden'de Çin'de ve Mâçin'de ve Tâtâr'da gülgulesi işidildi. Mehâbeti 'âlemi tıtdı. Ḥarâreti geçmedi. Ḥattâ ki el üzere tıttıp neveside civânlar ellerine alup zemzemleyüp ve pîr-i puḫteler bişürüp naşihat-âmîz kelimât ve envâ'-ı hâlât itmeyince teskîn bulmadı. Âḫîr-i kâr cümle mükeyyifât be-ḫarîḳ-i inbisât didiler ki "Ey şöhre-i zamân! **[7b]** Ne 'aceb tehevürünüz gâlibdür. Bir miḳdâr sükût üzere olun! Bâ-ḫuşûş dervîş-nihâd ve seyyâḫü'l-bilâd bir kişi olasız. Ne ḫoş nâ-puḫtelik idersiz. Bu mertebe maḡrûr olacaḳ ne ma'rîfetünüz vardır?" diyücek Kaḫve-i nâmdâr baş kaldurup didi ki "Bre nâbe-kârlar! Dünyâda sizün nâm u nişânuñuz var mıdır ki benüm katumda kelimât idersünüz. Ben bir pehlivân-ı cihân ve şöhre-i zamân ve seyyâḫ-ı devrân dervîş-nihâd pîr-şifat ḫanı ıḫcaḳ cânı ḫavî nâmdâram. Zamânede benden yeg nesne mi vardır? 'Âmme-i enâm baña raḡbet itdüklerinden gayrı bi'z-zât server-i 'âlemün türbe-i münevverlerinde ve ḫaremeyn-i şerifinde şuleḫâ gıdâsı ve fuḳarâ loḳması benem ki benüm gibi şâḫib-i ma'rîfet ḫanda olur? Her ḫanda kemâlüm var emr (ü) nehye kemâl-i imtisâlüm vardır. Bâ-ḫuşûş zamân-ı evvelde bir kişi bir dostına ziyâfet eylese nice maşraf ḫarc idüp tesellî bulmazdı. Şimdi zamânda ehl-i 'irfân meclisinde bir ziyâfet büsbütün iki fincân kaḫve ile bir lüle keskün tütün. Benüm bir fincânım zuhûr ideli bir ağır ziyâfet eyleseler soñra ben olmasam bir ḫabbeye geçmez ve bâ-ḫuşûş erbâb-ı devlet ve erkân-ı sa'âdet evlerine adam geldükde nice kelle şeker ezilmek gerek idi ki gelene şerbet ola. Şimdi benüm bir fincânım andan mu'teber oldı. Ben olmaḡla şeker ezilmez oldı ve şerbetler içilmez oldı. Kemâl-i raḡbet şimdi bañadur. Beni isti'mâl iden 'ibâdete ḫavî olup **[8a]** tendürüst olur. Benüm için görmez misiz ki kaḫve-ḫâneler binâ olup nice sarâylar ve ḫânlar müheyyâ olup zî-ḫıymet fincânlar içinde el üzere tutarlar. 'Al imdi' diyüp ol erbâb-ı vefânun eline virürler." diyücek Şarâb ta'arruz idüp eyitdi. "Ey dil-âver! Çok lâf urma! Sen şâ'irün bu şî'rini işitmedün mi ki buyurmuşdur 'Her kim ki bâde-i gülgündan el çeküp tiryâkilerle hem-dem olup düşdi kaḫveye/Bir kırmızı yañaklu duḫteri ḫoyup meyl eyledi bir ḫara kaḫbeye' ve bir daḫı dimişler ki 'Kaḫve-i rüy-ı siyâḫı içmez illâ nekbet' dimişler." diyince Kaḫve daḫı "Behey nâ-dân! Öyle degildir. 'Kaḫve-i rüy-ı siyâḫı içmez illâ ehl-i dil' dimişlerdür. Bre kaḫbe-i rûzgâr ḫaram-zâde! Evvelâ başdan şî'rün maẓmûni küfrdür.

Meger bunu diyen şâ'irüñ dağı dîninüñ yolını bilmez. Sen bir hürmeti sâbit kaçresi harâmdan muhaşşalsın. Mâhiyyetüñ hod ma'lûm olmuş idi. Ne haddüñ vardur ki mu'âraza vü münâzara idersin. Benden ğayrınıñ ne vücudı vardur?" diyücek Berş pehlivân söze gelüp didi ki "Evvvelâ sen bir Hâricîsin. Şoñradan zühür eyledüñ. Eger sen nübüvvet-i resül 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm zamân-ı sa'âdetlerinde gelmiş olayduñ ve senüñ bu kadar mesâvîye bâ'is ve halkı mu'atıl kılmâğa sebeb olduğuñ ol zamânda ola idi keyfiyyetüñ ma'lûm olurdu. Nihâyet Hâricî bir kişisin. Halk [8b] senüñ elüñde mütehayyir kaldılar. Ekser 'ulemâ helâl didilerse ba'zı 'ulemâ dağı hürmetüñe zâhib olmuşlardur ve şeksüz insâna zararüñ vardur. Huşûşâ 'askerî olan dil-âverlerde şecâ'at komaduñ ve şehâveti nâ-bûd (u) nâ-peydâ eyledüñ. Sen zühür ideli vilâyetüñ bereketi gitdi ve şehveti kesdüñ. Toğan oğlancıklarüñ kimi kör kimi sağır ve kimi saķatdur. Huşûşâ Mısrıya ziyâde zarar virdüñ." diyücek Kahve cevâb virüp didi ki "Sizüñ hırşuñuzu arturdı Haķ Ta'alâ. Berekatı kaldurdı. Baña Hâricî dirsiz. Ben hod çeħâr-yâr-ı güzîni cümleden (çok) sevüp aşħabdandan kimseye sebb eylemem. Şoñradan zühüruma bâ'is oldur ki 'âlem-i cehâletde halk dâlâlete düşdi. Ben dağı görmeyem diyü tağlara gitmiş idüm. Şoñra Hâzret-i Şeyħ gelüp haber virdi ki 'Cihâna peyğamber geldi. Nûr-ı İslâm tıldı.' diyü ben dağı gelüp zamân-ı İslâmda bulundum. Ol vaķtden berü ziyâde hürmetüm vardur. Hastaya şifâ marîze devâyem. Tâ başdan senüñ hod revnaķuñ ve neşâtuñ benüm iledür. Sen mu'âraza eylemeñ kaķı kabâħatdur." diyücek Esrâr dağı mu'âriz olup didi ki "El-ħaķ ey Kahve! Senüñ halka zararüñ vardur. Zîrâ sevdâyı ziyâde idüp recüliyyeti kesersin. İllâ cümleden bu artuķ ki nemîbet ü nemîme ve zür u bühtân sen olduğuñ yirlerde [9a] çok olur. İnşâf dinle!" diyücek "Bre ğilli ve hürmeti nâ-ma'lûm hayvânlar ğidâsı nâbe-kâr! Hemân sâkit ol! Yoksa şimdi 'ömrüñ ğarmânın bâda virürem. Sen bilürsüñ!" diyücek Esrâr dağı ğâmüş olup Bûze lisâna gelüp ol dağı itâle idem şandı. Kahve-i Nâmdâr aña dağı cefâlar eyledi ki ta'bîr olunmaz. "Bre pîr-i nâ-puħte! Senüñ ne haddüñ vardur (ki) saķaluñ uzadup yoķ yire 'abes kelimât idersin. Bunamışsın. ğayrı şerri bilmezsin. Ne münâsebetüñüz vardur ki benüm ile mu'âraza idersiz." diyücek Bal Şuyı müteğayyir olup "Bre ne 'aceb mağrûr kişî olur? Zâhîren dervîş ü seyyâħ geğinür ammâ sözi dervîşâne degül!" diyü ilerü geldi. Didi ki "Ey karındaş! Bî-ħuzûr olmañ! Siz ve biz bunda şöħbet itmege geldük. Ammâ iħsân eyleñ. Siz dağı tehevür eylemeñ." diyince Kahve didi ki "Behey birâder! Kaķı senüñ gibi bir lisânı tatlu kişî ki söz añlaya ma'rîfet bile. Başdan Efyûn ve Berş baña mu'âraza itmek revâ mıdur ki ben anlaruñ başı tacıyam. Ma'a-hâzâ imtizâcumuz vardur. Cümlemüz ekâbire maħşûş serverlerüz. Bu zamânda key rağbetümüz vardur. Hele Şarâb nev'an mu'âraza itse olur. Zîrâ kadîmden düşmânumuzdur ve bir harâm-zâde dîvâne başdan çıķmış yaban oğlanıdur." diyücek mükeyyifât cümleten baş koyup [9b] didiler ki "Merħabâ ey güzîde-i devrân! Şimdiki zamânda senüñ şöħretüñ ziyâdedür ve devletüñ âvâzedür. Elimüzden ne gelür?" diyü aħîr şulħ idüp şöħbete meşğul oldılar.

Sonuç

Sonuç olarak, Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Yazmaları 361 numarada 185x135 mm. ölçülerindeki mukavva bir cildin içinde 2a-9b varakları arasında yer alan ve müellifinin perişan gönüllere eğlence olsun diye kaleme aldığı bu mükeyyifat münazarası, genelde edebî münazara türünün özelde de bu türün Türk edebiyatındaki en özgün ve en dikkat çekici örneklerini ihtiva eden mükeyyifat münazaralarının hem yedi keyif verici maddeden (afyon, berş, esrar, boza, şarap, bal likörü, kahve) oluşun mükeyyifat kadrosuyla hem de kazananı kahve olmasına rağmen sulhla sonuçlanmasıyla dikkati çeken önemli bir temsilcisidir.

KAYNAKÇA

- AÇA, M. vd. (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- AYNUR, H. vd. (2007). "A Debate Between Opium, Bers, Hashish, Boza, Wine and Coffee; The Use and Perception of Pleasurable Substances Among Ottomans". *Journal of Turkish Studies*. XXXI/I: 51-117.
- BENLİ, Ş. (2021). *Klasik Türk Edebiyatında Münazara: Sümerlerden Osmanlılara Bitmeyen Tartışmaların Hikayesi*. İstanbul: DBY Yayınları.
- DİRİÖZ, M. (2016). "Türk Edebiyatında Münâzara". *Klasik Türk Edebiyatı Yazıları-Nisyâna Düşen Gölge*. (ed. Ahmet Kartal-Gözde Özcanar). İstanbul: Doğu Kütüphanesi: 125-129.
- GÖKYAY, O. Ş. (1940). "Türk Edebiyatında Munazara". *Yücel: Aylık Sanat ve Fikir Mecmuası*. XII/68: 74-78.
- KUT, G. (1989). *Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu I*. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
- Letâif*. Süleymaniye Kütüphanesi. Tercüman Yazmaları. 361.
- PAKALIN, M. Z. (1993). "Münazara". *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: MEB Yayınları: 2: 616.
- SEVİNDİK, H. (2013). "Nidâ'î'nin Mubâhasât-ı Mükeyyifât Adlı Münâzarası ve Osmanlı Günlük Yaşamının Bir Parçası Olarak Keyif Verici Maddeler". *Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri* (10-12 Mayıs 2012). Ordu: Ordu Üniversitesi Yayınları: 326-351.
- WAGNER, E. (1993). "Munazara". *EI (New Edition)*. Leiden-New York. VII: 565-568.
- YILMAZ, F. B. (2013). "Nidayî El-Ankaravî'nin Bilinmeyen Bir Eseri Mübâhasât-ı Mükeyyifât ve Aynı Konudaki Diğer Eserler". *Turkish Studies*. VIII/3: 681-704.